

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek XI. rész

Zita királyné és a harmincegyesek, harmincegyes cigányok

RAINER PÁL

*„Ő felsége a királyné ezt a viszonyt amely az ősi Veszprém város
s a mindenkori magyar királynék között fen állott,
ismeri, tudja és nagyrabecsüli ...”*

(Kránitz Kálmán kanonok javaslatából.
Veszprém város képviselő-testületi közgyűlésén,
1918. szeptember 4.)

Egy ezredtulajdonossá való felkérés, amin keresztüllépett a történelem

Kránitz Kálmán¹ veszprémi éneklőkanonok Veszprém város képviselő-testületi közgyűlésén, 1918. szeptember 4-én, napirend előtt a következő indítványt terjesztette elő:

„Honfoglaláskor mikor a vezérek az országot kormányozási szempontból maguk között felosztották a Dunántul a királyi családnak jutott. A király Székesfehérvárt választotta – a Dunántulon – magának felesége az áldott lelkű királyné pedig Veszprémet. A király Székesfehérváron a királyné Veszprémben építtetett templomot, készíttetett sőt vart maga is annak templomi ruhákat és felszerelést, látta el gazdag adományokkal a legszivesebben itt lakott, itt neveltette családját. Imre fia itt tett fogadalmat és itt készíttette a hagyomány szerint ő maga azt a papi palástot amit a veszprémi püspök a koronázáskor magára vesz.² Ugy tekintette a királyné Veszprémet mint székhelyét, székesegyházát mint saját templomát, az a jó szándék amivel az első királyné Veszprémet tekintette átszállt utodaira is.³ Többben a királyi család tagjai közül itt temetkeztek itt nyugszik a hagyomány szerint az első királyné is.⁴ Itt nyugszik a történelem pozitív megállapítása szerint Szt. László felesége is.⁵

Zita királyné (1892–1989)
a koronázás napján, Budapest
1916. dec. 30. Kardos budapesti
fényképész felvétele.
LDM Történeti
Fényképgyűjteménye 91.411.1.

IV. Károly Király (1887–1922)
és Zita királyné (1892–1989) a koronázás
napján a budai királyi palotában,
1916. dec. 30.
LDM Történeti Fényképgyűjteménye 91.3.1.

Ebből a vonzódásból származott az a jogi viszony, amely szerint a veszprémi püspök e királyné kancellárja s a koronázásakor, a királynét a veszprémi püspök koronázza meg.⁶ A kancellárság ma már csak papiros emlék, de a koronázás joga ma is élő jog. Tanui voltunk ennek legutobb, midőn boldog emlékü Hornig⁷ bíboros a jelenleg uralkodó király nejét megkoronázta.⁸

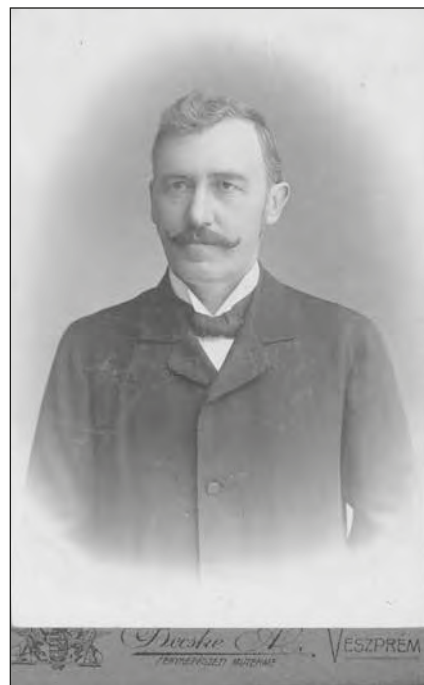
Ő felsége a királyné ezt a viszonyt amely az ősi Veszprém város s a mindenkori magyar királynék között fen állott, ismeri, tudja és nagyrabecsüli aminek ékesen szóló jele az is, hogy a közelmúltban értékes pástorbotot⁹ küldött a veszprémi püspöknek. Az a királyi figyelem nemcsak a püspöknek sőt nemcsak az egyházmegyének szólt, megtiszteltetése ez magának a város közönségének. Midőn a királyné kegyességét a jelenlegi püspök megköszönte Ő felsége előtt hódolatát jelentette, Ő

Komjáthy László polgármester (1876–1930), a fényképen még rendőrkapitányként 1909-ben. Somogyi testvérek veszprémi fényképészek felvétele. LDM Történeti Fényképgyűjteménye 69.2979.

Óvári Ferenc országgyűlési képviselő (1858–1938). Becske Adolf veszprémi fényképész felvétele. LDM Történeti Fényképgyűjteménye 2002.26.1.

Csete Antal főügyész 1909-ben, mint a városi képviselő-testület tagja. Becske Adolf veszprémi fényképész felvétele. LDM Történeti Fényképgyűjteménye 69.2989.

Akiknek el kellett volna járniuk a püspöknél a királyné ezredtulajdonossága ügyében

felsege a királyné ezt látható szívesen fogadta, érdeklődött a város iránt és kifejezte azt a szándékát, hogy a várost meg fogja látogatni.¹⁰ /Élénk éljenzés :/

Midőn Ő felségének ezen nagy értékű érdeklődését tapasztaljuk nekünk is kötelességünk, hogy szeretetünknek és ragaszkodásunknak jeleit szembeűnő módon kifejezzük. Mostanában olvastuk, hogy a honvédezredek is kapnak tulajdonost, nevet kettő már kapott is a budapesti honvédezred¹¹ tulajdonosa Ő felsége a király, egy másiknak, ha jól emlékszem a kanizsainak¹² pedig a honvédelmi minister báró Szurmay. Mi is magunkat tisztelnők meg, ha felhasználva az alkalmat s azt a viszonyt melyben a város közönsége áll a királyné Ő felségéhez megkérnök Ő felségét, a magyar kormány utján ajándékozza meg városunkat azzal a keggyel, hogy a veszprémi 31 h. gy. e. tulajdonosának Ő felségét a magyar királynét nevezze ki az ezredünket felséges nevének adományozza.

Előterjeszti ennél fogva ezt, mint indítványt és javasolja, hogy dr. Rott Nándor¹³ püspököt is kérje fel a város, hogy ezt a kérelmünket a kabinet iroda utján pártfogolja.

A közgyűlés lelkes éljenzéssel fogadta ezt az indítványt, meleg szeretettel és hódolattal tüntet Ő felsége mellett és elhatározza, hogy az indítványban foglalt kérelmet a miniszerelnökség utján Ő felsége elé juttatja.

A közgyűlés kiküldi kebeléből Komjáthy László dr.¹⁴ polgármester vezetésével Kránitz Kálmán püspök,¹⁵ Óvári Ferencz dr.¹⁶ orsz. gy. képv. és Csete Antal dr. c. főügyészt mind küldöttséget, hogy Rott Nándor megyés püspöknél tisztelegjenek és a város kérelmének támogatására kérik fel¹⁷.

Kránitz Kálmán javaslatát a Veszprémi Hírlap is ismertette 1918. szeptember 8-án.¹⁸

Az ügy folytatásának dokumentumait hiába kerestem a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban, semmit sem találtam.¹⁹ A királyné ezredtulajdonossá való felkérésén alighanem rövidesen túllépett a történelem. Az „öszirózsás” forradalom, majd a királyi család Svájcba való menekülése után már aligha lehetett aktuális ez a kérdés.

Zita királyné azonban valóban ellátott ezredtulajdonosi feladatkört Magyarországon. Férje, IV. Károly király 1917. január 29-én, kinevezte őt egy színmagyar alakulat, a cs. és kir. 16. (debreceni) huszárezred ezredtulajdonosává.²⁰

Amikor a „füstösök” is elfüstölögtek

A harmincegyes honvédek soraiban is akadtak cigányok. Bár a fegyverforgatásért különösebben nem „ette őket a fene”, viszont (legalábbis részben) remekül muzsikáltak. Így más ezredéhez hasonlóan,²¹ itt is megszervezték belőlük a „ban-

Osztrák–Magyar katonatisztek (középen egy vezérőrnagy bottal és egy ezredes karszalaggal) katona cigányzenészekkel, 1917–1918.

LDM Történeti Fényképgyűjteménye 89.1.3.

dát”, mégpedig 1916. április 12-én, a berestiany védőállásban (Orosz–Lengyelország) való, nyugalmasabb tartózkodás idején. Egyes parancsnokok ugyanis kiváló lélektani érzéssel felismerték, hogy a cigányok által végbevitt muzsikálás képes a frontszolgálatban agyonfáradt, letargikussá vált legénység legalább átmeneti felrázására, élénkítésére. Az örömteli hazai hangokra felderült a kimerült honvédek borostás arca, s ha rövid időre is, de egy kis öröm, jó hangulat költözött a fedezékekbe, lövészárkokba.

A banda tagjai voltak: Habermann Rezső, Nyári János, Nyári Mihály, Nyári István, Sárközi Móric, Sárközi Béla. Sárközi János, Berki Béla, Danis Gyula, Dulai Kálmán, Horváth József, Farkas József, Anyalai Ferenc honvédek. Fénykorukat azonban később, Szalay Pepita Gyula, külföldet, sőt Amerikát is megjárt híres prímásuk kezei alatt élték.²²

1917. február 18-án Maxon Lajos ezredes az ezredparancsnokságon ebéden látta vendégül az előző éjszakai kostanjevicai olasz rajtaütést (ez volt a 31-es honvédek első összeütközése az ellenséggel az olasz harctéren) sikerrel elhárító Szekulics János 6. századbeli tizedest és hat társát. Az I. osztályú Ezüst Vitézségi Éremmel kitüntetett tizedes és emberei Pepita cigány bandájának muzsikája mellett ebédelhettek.²³

*Magyar honvédek cigánybandája az I. világháborúban.
LDM Történeti Fényképgyűjteménye 69.140.*

A banda 1917. május 23-ai kostenjavicai harcokban (X. isonzói csata) való részvételére Herczegh Géza honvéd alezredes, a 31-es ezredtörténet írója így emlékezett vissza 1936-ban:

„Az I. zászlóalj hangulatának festésére, valamint a történeti hűség teljessé tétele céljából megemlítjük, hogy a Kálmán [Imre százados – R. P.] félzászlóalj fölfejlődését és elindulását Szalay Pepita Gyula hírneves cigánybandája a Rákóczy [sic!] indulóval kísérte. Meg kell állapítanunk azonban azt is, hogy a mind sűrűbben hulló srappnell és gránát-eső nem vált a zenei összhang javára. A hangos konkurencia végül is odavezetett, hogy kitűnő harcászati érzékkel – a banda fődözék után nézett. Természetesen csakis a hangszerek épségének megtartása érdekében. Így történt azután, hogy a hősiessen kitarató primásnak – Szalay Pepita Gyulának – ezuttal a 'vezetés' kiesett a kezéből”.²⁴ Bizonyosan nem tudom, de úgy vélem, Szalay Gyula cigányprimás tán „bazseválásai” alkalmával pepita öltönyt viselhetett, s feltehetően innen eredhetett „Pepita” ragadványneve.

FORRÁSOK, IRODALOM

- CSISZÁR 2014 = CSISZÁR M. (szerk.): A Polgármester és Városa. Dr. Komjáthy László 1911–1929. Veszprém, 2014.
- FÖLDESI 2014 = FÖLDESI F.: A Polgármester. Világégtől a megerősödésig – korrajz dr. Komjáthy László polgármesterről. Veszprémi Szemle 33. 16. évf. 2014/2. 17–47.
- GUTTHEIL 1979 = GUTTHEIL J.: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 1. Szerk.: Madarász L. Veszprém, 1979.
- HAHN–ZSADÁNYI 1929 = HAHN Ferencz – ZSADÁNYI Oszkár (szerk.): Veszprémmegyei fejek 1919–1929. Veszprém, 1929. oldalszámozás nélkül.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/I. népfölkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.
- HOGYA 1998 = HOGYA György: A város szolgálatában. Veszprém város polgármesterei és tanácselnökei (XIX–XX. század). Veszprém, 1998.
- KOLLÁNYI 1901 = KOLLÁNYI Ferencz: A veszprémi püspök királyné-koronázási jogának története. Veszprém, 1901.
- KRALOVÁNSZKY 1984 = KRALOVÁNSZKY Alán: Újabb adatok Veszprém és Székesfehérvár településtörténetéhez. Neue Angaben zur Siedlungsgeschichte von Veszprém und Székesfehérvár. VMMK 17. 1984. 189–207.
- MÁTYÁS 1941 = Pávai MÁTYÁS Sándor: A Máramaros-Ugozca megyei 85-ik gyalogezred története. Budapest, 1941.
- MNL-VML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém
- MOLNÁR 2001 = MOLNÁR Jánosné: Veszprém megye neves személyiségei. Óvári Ferenc. In: Molnár Jánosné: „Emlékek nélkül híre csak árnyék”. Írások Veszprém megye múltjából. II. Veszprém, 2001. 147–152.
- NAGY 2013 = NAGY Szabolcs: A „klerikális reakció” egy fészke a kommün alatt. A Tanácsköztársaság Veszprémben. In: Nagy Szabolcs (szerk.): Vörös és fehér. A vörös és fehér uralom hátszaga. 1919 vidéken. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára kiadványai 30. Veszprém, 2013. 9–24.
- PFEIFFER 1987 = PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. Dissertationes Hungariae ex historia Ecclesiae VIII. München, 1987
- RAINER 2009 = RAINER Pál: A m. kir. 307. honvéd gyalogezred jelvényei az első világháborúban. Ezredszám, ezredjelvény, fókus. In: Nagy Ádám – Újszászi Róbert (szerk.): A VIII. Numizmatika és a Társtudományok Konferencia Szeged, 2009. október 7–8–9. Szeged, 2011. 210–232.
- TÖRÖK 2000 = TÖRÖK József: A veszprémi püspöki palota és a Gizella Királyné Múzeum. The Veszprém Bishop's Palace and the Queen Gisela Museum. Der Bischofspalast und das Königin-Gisela-Museum in Veszprém. Veszprém, 2000.
- UZSOKI 1983 = UZSOKI András: Az első magyar királyné Gizella sírja. Das Grab Giselas, der ersten Königin Ungarns. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. 1982. 125–168.
- V. FODOR 1994 = V. FODOR Zsuzsa: Dr. Óváry Ferenc (1858–1938). In: V. Fodor Zsuzsa (szerk.): Veszprémi művészek és mecénások a századelőn. Veszprém, 1994. 13–16.
- Verordnungsblatt = Verordnungsblatt für das k.u.k. Heer. Personalangelegenheiten. Wien. (megjelent 1918-ig)
- VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)
- ZACHAR 1989 = ZACHAR József: Zita magyar huszárai. Magyar Nemzet 1989. június 24.

JEGYZETEK

- ¹ Kránitz Kálmán (Zalaapáti, 1841. júl. 1. – Veszprém, 1935. júl. 12.) r. k. pap, c. püspök. 1863. aug. 1. szentelték fel. 1863–1872 káplán Karádon. 1873 plébános Alsópáhokon. 1892 a keszthelyi kerület esperese. 1898 veszprémi kanonok. 1901 segedi főesperes. 1902 heővízi c. apát, somogyi főesperes. 1905 zalai főesperes. 1907 cymeai címzetes püspök. 1908 veszprémi örkanonok. 1909 veszprémi székesegyházi főesperes, hantai prépost. 1911 veszprémi éneklőkanonok, a Ferenc József Rend középkeresztje a csillaggal kitüntetettje. 1918 szentszéki ülnök. 1920 veszprémi olvasókanonok. 1922 veszprémi nagyprépost, általános püspöki helynök. A II. oszt. Magyar Érdemkereszt a csillaggal tulajdonosa. Veszprém vármegye törvényhatóságának örökös tagja. PFEIFFER 1987. 146–147.
- ² Kránitz vélhetően a koronázási palástot említi itt. Ezt a miseruhát Szt. István király és Gizella királyné készítette a (székes)fehérvári egyháznak. Később (a 12. században?) némileg átalakították és a magyar királyok viselték századokon át, koronázásukkor. Nincs tudomásunk róla, hogy azt a veszprémi püspök valaha is viselte volna.
- ³ Veszprém és a magyar királynék közti kapcsolatról: GUTHEIL 1979. 86–105. és némileg eltérő – a valósághoz valószínűleg közelebb álló – értelmezésben: KRALOVÁNSZKY 1984. 101–105.
- ⁴ Gizella királynét valójában Passauban, a Nidernburgi bencés apácakolostor templomában temették el. Sírját Schmid, Wolfgang Maria 1908-ban tárta fel. Nyughelyéről és az ehhez kapcsolódó hosszadalmas vitákról részletesen tájékoztat: UZSOKI 1983.
- ⁵ Szt. László király feleségének temetkezési helyét nem ismerjük. Lehetett esetleg Veszprémben is. UZSOKI 1983. 142–149.
- ⁶ A királyné-koronázásról részletesen: KOLLÁNYI 1901.
- ⁷ Hornburgi br. Hornig Károly (Buda, 1840. aug. 10. – ? 1917. febr. 9.) püspök. 1862. dec. 10. szentelték pappá. 1862–1866 a bécsi Augustineum tanulója. 1866 a Központi Szeminárium tanulmányi felügyelője. 1869 teológiai doktor. 1870 egyetemi tanárhelyettes. 1874 egyetemi rendes tanár, pápai kamarás. 1877–1878 a hittudományi kar dékánja. 1878 kanonok, primási irodaigazgató. 1882 a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium osztálytanácsosa, babócsai c. apát. 1883 scardonai választott püspök. 1884 miniszteri osztálytanácsos. 1888–1917 veszprémi püspök. 1898 valóságos belső titkos tanácsos, a Vaskorona Rend I. oszt. lovagja. 1908 a Lipót Rend nagykeresztese. 1912 bíboros. Az MTA igazgatósági tagja. PFEIFFER 1987. 25–28.
- ⁸ Kránitz felszólalásában a korszakra jellemző módon keverednek Veszprém és a királynék közti viszony valós és csúsztatott (félreértelmezett) elemei. Sajnos az azóta elmúlt csaknem száz év alatt mindez alig változott a veszprémi köztudatban.
- ⁹ A Zita királyné adományozta püspöki pásztorbotot napjainkban a veszprémi Gizella Királyné Múzeum őrzi. TÖRÖK 2000. 21. színes fénykép.
- ¹⁰ Tudomásom szerint erre a tervezett veszprémi királynéi látogatásra sosem került sor.
- ¹¹ M. kir. 1. (budapesti) honvéd gyalogezred.
- ¹² M. kir. 20. (nagykanizsai) honvéd gyalogezred.
- ¹³ Rott Nándor (Bodenstadt, Morvaország, 1869. dec. 23. – Veszprém, 1939. márc. 3.) püspök. 1896. okt. 28. szentelték pappá. 1897 esztergomi szemináriumi tanár. 1899 főegyházmegyei vizsgáló. 1899 cs. kir. udvari káplán, az Augustineum lelki igazgatója Bécsben. 1902 pápai titkos kamarás. 1904 a jeruzsálemi osztrák–magyar zarándokház kurátorságának tanácsosa. 1908 esztergomi kanonok. 1909 a Keresztény Szeretet Országos Gyermekvédő Egyesület központi igazgatója. 1910 hittudományi doktor. 1911 a Központi Szeminárium rektora. 1912 a középiskolai hitoktatók érseki főbiztosa. 1915 zsinati vizsgáló. 1916 a Magyar Történelmi Társaság rendes tagja. 1917–1939 veszprémi püspök. Két ízben járt a száműzetésben élő királyi családnál Svájcban és Belgiumban. Ő keresztelte meg Sarolta főhercegnőt, IV. Károly király egyik

- leányát. Királyi titkos tanácsos, a Felsőház tagja. A 2. oszt. hadiékítményes Vöröskereszt Díszjelvény, a Magyar Érdemrend I. oszt. és a Mercedárius Rend parancsnoki keresztjének tulajdonosa. PFEIFFER 1987. 47–50.
- ¹⁴ Dr. Komjáthy László (Veszprém, 1876. szept. 2. – Veszprém, 1930. aug. 30.) Szülei Komjáthy Lajos és Fábíán Mária. Tanulmányait szülővárosában végezte, majd Budapesten jogi doktorátust szerzett. A Veszprémi Takarékpénztár ügyésze. 1905. júl. 24-től városi rendőrkapitány. 1911. febr. 9. – 1930. jan. 1. Veszprém megyei város polgármestere. Az 1919-es kommun idejében állásából felmentették. Nyugdíjazása után a járásbíróság mellé rendelt ügyészség megbízottja. HAHN–ZSADÁNYI 1929. fényképpel, (oldalszámozás nincs); HOGYA 1998. 31–33. fényképpel; CSISZÁR 2014.; FÖLDESI 2014.
- ¹⁵ Kránitz Kálmán cymeai címzetes püspök volt.
- ¹⁶ Dr. Óvári (Obele) Ferenc (Veszprém, 1858. máj. 3. – Veszprém, 1938. márc. 11.) ügyvéd, politikus. Középszkolai tanulmányait a veszprémi piarista és a székesfehérvári ciszterci gimnáziumban végezte. Budapesten jogot tanult. 1882 jogtudományi doktor. 1884-től ügyvéd Veszprémben. A város és a vármegye tiszteletbeli ügyésze. 1885-től vármegyei törvényhatósági bizottsági tag. A Veszprémi Önkéntes Tűzoltó Egyesület főparancsnoka. 1896-tól az Országos Tűzoltó Szövetség alelnöke. A Veszprémi Takarékpénztár elnök-igazgatója. 1892-től a nagyvázsonyi, 1906-tól a veszprémi kerület (szabadelvű párti) országgyűlési képviselője. 1918 a Veszprémi Nemzeti Tanács egyik alapítója. 1926 felsőházi tag. A Ferenc József-rend lovagja. Számítalan helyi ügy pártolója, kiharcolója, mecénása (pl. városrendezés, vízvezeték-építés, színház-építés, szőlőkultúra újraélesztése, ipar pártolása, Balaton-környék fejlesztése, vasútépítés, tűzoltóság, gyermekvédelem és oktatás, hadiárvak gyámolítása stb.). Több egyesület, társaság tagja vagy elnöke. Kortársai részéről számos támadás érte (hivatali hatalommal való visszaélés, sikkasztás, ellenlábásainak megfélemlítése stb.) HAHN–ZSADÁNYI 1929. oldalszámozás nélkül; V. FODOR 1994. 13–16.; MOLNÁR 2001. 147–152.; NAGY 2013. 11.
- ¹⁷ MNL VeML – V. 172.a. 48. 59–61. oldalon. Az eredeti írásmódon nem változtattunk.
- ¹⁸ Zita és a 31-esek. VH XXVI. évf. 36. szám [1918. szept. 8.] 1.
- ¹⁹ A negatív eredményű kutatást 2013. szeptember 3-án végeztem.
- ²⁰ Verordnungsblatt 1917. Nr. 23. (1. Február 1917.); ZACHAR 1989.
- ²¹ Tudomásunk van pl. a m. kir. 307. honvéd gyalogezred 1916. febr.-ban szervezett (RAINER 2009. 214–215.) és a cs. és kir. 85. (máramarosszigeti) gyalogezred cigánybandáiról (MÁTYÁS 1941. 190–191.) is.
- ²² HERCZEGH 1936. 204.
- ²³ HERCZEGH 1936. 243.
- ²⁴ HERCZEGH 1936. 262.